

Czy Komitet Zapobiegania Torturom (CPT) jest w stanie poznać „prawdę” o rzeczywistości więziennej?

Komitet Zapobiegania Torturom i Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu [dalej: Komitet lub CPT] został utworzony w 26.XI.1987 r. w ramach systemu ochrony praw człowieka Rady Europy. Działa na podstawie Europejskiej Konwencji Zapobiegania Torturom i Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu [dalej: ECPT lub Konwencja]. Choć określa ona charakter i funkcję Komitetu, można na niego spojrzeć jako na:

- **organ** działający na podstawie przepisów prawa międzynarodowego, czyli ECPT oraz Statutu, z czym wiąże się pewna stała struktura Komitetu i ustanowiony sposób jego funkcjonowania, jak również metodologii pracy, a więc zwyczajowe, konwencyjne i przewidywalne postępowanie przy badaniu rzeczywistości więziennej (używanie metod określonych w Konwencji i w Statucie), stabilność ustanowionych rozwiązań (np. zakres mandatu, zasada poufności); organ, którego powołaniu towarzyszyła określona wizja i szkielet działania określony Konwencją;

- **ciało dynamiczne**, zmieniające się i kształtowane w trakcie prowadzonego z władzami danego państwa-Strony Konwencji dialogu; jako organu, będącego w rzeczywistości zespołem konkretnych i indywidualnych w swoim podejściu ludzi, którzy „wchodzą” w konkretną rzeczywistość wizytowanych jednostek, które są różnorodne, zależne od wielu specyficznych czynników¹; organ, którego drugą naturą jest dynamizm badawczy ze względu na nieprzewidywalność obserwowanych zjawisk i dążenie do poznania prawdy.

Pierwszym kryterium, na podstawie którego można scharakteryzować CPT jest **charakter** tego organu, który modeluje sposób jego pracy – Komitet działa na podstawie Konwencji, ma określoną strukturę i zakres mandatu oraz

zdefiniowane cele, a jednocześnie jest ciałem dynamicznym – zasięg jego oddziaływania nieustannie rozszerza się zarówno o nowe obszary badawcze i wynikające z nich nowe zagadnienia, opracowywane przez Komitet¹, jak i o nowe państwa, które charakteryzują się różnorodnością rodzimych systemów penitencjarnych i w celu ich poznania Komitet powinien modyfikować metody badawcze i różnicować swoje działania (reakcje), pozostając jednak przy tych samych standardach.

Drugim kryterium, w oparciu o które można opisać, a następnie ocenić Komitet, jest **wewnętrzna organizacja i metodologia pracy Komitetu**, tj.:

- organizacja pracy Komitetu oraz Biura (Sekretariat i Prezydent)²;
- przeprowadzanie wizytacji miejsc pozbawienia wolności, dzięki którym CPT realizuje swoją poznawczą i zapobiegawczą funkcję³;
- metodologia poznawania (badania) sytuacji więźniów².

W tym kontekście należy omówić i ocenić **narzędzia** oraz **metody badawcze**, jakimi dysponuje i posługuje się CPT. Niezwykle ciekawe byłoby także prześledzenie czy w miarę upływu czasu, w związku ze zmieniającymi się okolicznościami lub warunkami współpracy z państwami – Stronami Konwencji, a w końcu w związku z ewolucją samego Komitetu, zmodyfikował on swoje narzędzia poznawania rzeczywistości penitencjarnej i sposoby ustalania faktów bądź czy dodawał nowe. Pomimo swojej skuteczności i sukcesów (pozytywne zmiany w wizytowanych więzieniach), w niektórych krajach lub w pewnych obszarach Komitet okazuje się bezradny, co może być przedmiotem krytyki a w konsekwencji planowanej zmiany sposobu jego działania, w tym sposobu reakcji, zwłaszcza w zakresie komunikowania braku standardów.

Komitet również sam ocenia efektywność pełnionej na mocy Konwencji funkcji, która w rzeczywistości kształtuje się w trakcie

¹ Zagadnienia są publikowane w merytorycznej części corocznych Sprawozdań Ogólnych przygotowywanych przez Komitet; np. ogólne standardy postępowania z więźniami (2 i 11 Sprawozdanie Ogólne za rok 1991 i 2000), zwalczanie bezkarności (14 Sprawozdanie Ogólne za lata 2003-2004), nieletni pozbawienia wolności (9 Sprawozdanie Ogólne za rok 1998).

² Przez metodologię badania rzeczywistości więziennej należy rozumieć metody i narzędzia badawcze stosowane przez Komitet i sposób ich ewaluacji.

podejmowanych działań. CPT ocenia skuteczność swoich działań w aspekcie współpracy z państwem, kształtowania standardów i rzeczywistego zapobiegania niehumanitarnemu traktowaniu. Oceny dokonuje w corocznych Sprawozdaniach Ogólnych przedkładanych Zgromadzeniu Ogólnemu Rady Europy, a następnie upowszechnionych na forum społeczności międzynarodowej⁴.

Pozostaje więc rozważyć następujące kwestie:

1. Jakimi narzędziami i metodami badawczymi służącymi poznaniu badanej rzeczywistości Komitet dysponuje i które z nich wykorzystuje w praktyce? Przy tym zagadnieniu warto rozróżnić narzędzia wykorzystywane przez kolejne delegacje Komitetu podczas wizytacji oraz narzędzia wykorzystywane przez Sekretariat i Biuro w związku z ich stałą obecnością i prowadzonym monitoringiem sytuacji osób pozbawionych wolności?

2. Na ile Komitet w praktyce „rzetelnie” stosuje narzędzia i metody zaproponowane w Konwencji i te, wypracowane w trakcie wykonywania swojej funkcji? Przy czym miarą tej rzetelności może być staranne stosowanie określonych metod, wnikliwość badawcza, szczegółowy opis zaobserwowanej rzeczywistości, uzasadnione oceny, z których mają wypływać konkretne zalecenia kierowane do państwa – Strony?

3. Czy Komitet inicjuje, wprowadza i stosuje nowe narzędzia, metody i czy usprawnia taktykę ich stosowania i tym samym metodologię swojej pracy?

4. Czy Komitet jest w stanie podjąć inne niż badawcze lub sygnalizacyjne działania w razie gdy spotyka się ze szczególnie trudnymi lub drastycznymi przypadkami złego traktowania, przy realizacji swojej funkcji?

5. Czy podejmowane przez Komitet aktywności faktycznie przyczyniają się do zapobiegania torturom oraz niehumanitarnemu traktowaniu?

Odpowiedzi na powyższe pytania m.in. można znaleźć we wspomnianych Sprawozdaniach Generalnych, wydawanych przez Komitet, dotyczących jego całorocznej pracy. Ich adresatem jest Komitet Rady Ministrów w Radzie Europy. Następnie są przekazywane Zgromadzeniu Konsultacyjnemu oraz każdemu Państwu nie będącemu członkiem Rady Europy, które jest stroną Konwencji, a także podlega publikacji (art. 12 ECPT).

Jednak nie wszystkie odpowiedzi będą wystarczające lub konkretne, gdyż rzeczywiste efekty pracy CPT zależą w głównej mierze od woli i **faktycznej współpracy państwa**, co zresztą podkreślali autorzy komentujący pracę Komitetu.

Trzecim kryterium oceny jest **skuteczność** różnorodnych działań⁵ podejmowanych przez Komitet. Realizację zapobiegawczej funkcji Komitetu i jej efektywność można ocenić na podstawie raportów (okresowych, *ad hoc*, *follow-up*), w których Komitet identyfikuje i opisuje ryzyko niewłaściwego postępowania, precyzuje które z systemowych rozwiązań czy praktyk są niedopuszczalne, a następnie formułuje odpowiednie zalecenia, które – w ramach zasady współpracy – powinny być przez państwo realizowane. Podstawowym obowiązkiem władz jest odniesienie się do raportu CPT w formie tzw. *interim report* i *follow-up report*, w których władze informują Komitet o planowanych bądź dokonanych zmianach zgodnie z zaleceniami, o trudnościach, opóźnieniach w ich wypełnieniu, udzielają komentarzy lub w inny sposób kontynuują prowadzony dialog. Zestawienie wymagań Komitetu i odpowiedzi państwa pozwala wobec tego na sformułowanie pewnych wniosków odnośnie efektywności działania Komitetu w obszarze zapobiegania nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu⁶.

Sposób postępowania Komitetu według wewnętrznych procedur

Narzędzia służące CPT do organizacji swojej pracy

Po pierwsze, są to przede wszystkim narzędzia służące organizacji i reorganizacji pracy CPT, kształtowania i oceny stosowanej metodologii poznawania zjawisk zachodzących w izolacji penitencjarnej w miejscach pozbawienia wolności. Ogólne wytyczne odnośnie celu i sposobu użycia wymienionych instrumentów oraz metodologii są uregulowane w Konwencji oraz w Statucie Komitetu.

Po drugie, interesujące jest zagadnienie faktycznych podejmowanych przez CPT działań, funkcjonowania organu, jak również ewaluacji własnej pracy, to jest, jej przebiegu i efektów. Rezultatem oceny stosowanej

metodologii oraz efektów wypełniania przez Komitet zadań, może być modyfikacja metod jego pracy.

Metodologia Komitetu wielokrotnie była oceniana w naukowych **publikacjach** przez praktyków i akademików w związku np. z upływem jakiegoś okresu od chwili jego powstania. Jest także weryfikowana i oceniana w corocznych **raportach generalnych**, przedstawianych Komitetowi Ministrów Rady Europy (art. 12 Konwencji)⁷. Oznacza to, że Komitet co roku jest zobowiązany sprawozdawać realizację swojej funkcji, z czego może być rozliczany, zarówno przez organy RE jak i przez opinię społeczności międzynarodowej, jako że Raporty Generalne (w których Komitet opisuje swoje działania) są jawne⁸.

Wśród modyfikacji dokonanych w ostatnich latach przykładowo warto wymienić następujące zmiany i starania Komitetu ukierunkowane na usprawnienie jego działań:

1. Podzielenie Sekretariatu na Unity według kryterium regionu, a w konsekwencji „regionalizacja” monitoringu i „obsługi” danego regionu przez Sekretariat.

2. Stałe przyporządkowanie członkom Komitetu określonych państw oraz zespołowa praca nad raportem z wizytacji⁹.

3. Dążenie do uchylenia (bądź ograniczenia) zasady poufności dotyczącej komunikacji Komitetu z władzami państwa w celu rozszerzenia współpracy CPT z organizacjami pozarządowymi i innymi instytucjami, które działają na rzecz ochrony osób pozbawionych wolności.

4. Dążenie do kompletowania kompleksowego składu komitetu a następnie poszczególnych delegacji: zarówno pod względem płci, jak i kompetencji członków delegacji¹⁰.

5. Zmiana procedury wybierania członków Komitetu – zarówno na etapie krajowym (odpowiednia selekcja) jak i na etapie Rady Europy. Nowa procedura ma na celu stworzenie bądź też wzmocnienie rzeczywistych gwarancji fachowości, dyspozycyjności i niezależności członków Komitetu¹¹.

6. Uchwalenie Protokołu nr 1 dotyczącego możliwości przeprowadzania wizytacji w państwach nie należących do Rady Europy¹².

W długoletniej praktyce działania Komitetu okazało się, że jednak nie wystarczą same przepisy prawne z uwagi na napotymane trudności oraz dynamikę zdarzeń wpisaną w mechanizm zapobiegawczy Komitetu. Złożoność badanego problemu (tj. warunków pozbawienia wolności) powoduje, że standardy kształtowane przez CPT ulegają zmianom i wchłaniają coraz to nowe obszary rzeczywistości penitencjarnej¹³, które w konsekwencji Komitet obserwuje i ocenia.

Przy opisie organizacji pracy Komitetu warto mieć na uwadze takie zagadnienia jak:

- Stała i bieżąca praca Sekretariatu.
- Przygotowanie nowych członków Komitetu do pełnienia swojej funkcji, a wcześniej wymagania stawiane kandydatom oraz procedura ich wyboru.
- Przygotowywanie się członków delegacji do wizytacji a następnie komponowanie składu delegacji według określonych zasad, które mają gwarantować rzetelne poznanie badanej rzeczywistości.
- Sesje plenarne, na których – poza dyskusją i uchwalaniem raportów z wizytacji – członkowie dzielą się doświadczeniami, z udziałem ekspertów i innych zaproszonych specjalistów zapoznają się z tematyką leżącą w zakresie zainteresowania Komitetu.
- Grupy robocze działające w ramach Komitetu, które wyewoluowały z praktyki dążenia Komitetu do usprawnienia swojej pracy.
- Samoocena dokonywana przez CPT odzwierciedlona w rocznych Raportach Generalnych.

Sposób postępowania CPT w ramach współpracy z władzami państwa – Stron Konwencji.

Informacje na ten temat są zawarte zarówno w raportach generalnych, jak również w raportach z wizytacji (okresowych, ad hoc, follow-up), z których można wyczytać, co konkretnie członkowie delegacji robili w trakcie monitoringu i co pozwala ocenić czy byli w stanie poznać prawdę o danej jednostce. Konkretyzując, lektura i analiza raportów z wizytacji daje wiedzę o tym:

- z jakich narzędzi i metod badawczych korzysta Komitet,
- w jaki sposób dąży do ustalenia faktów, a następnie ich oceny i
- jakie stosuje środki wpływu w stosunku do władz państwa w celu poprawy sytuacji osób pozbawionych wolności?

Opisane we wspomnianych dokumentach narzędzia badawcze oraz sposób ich wykorzystania stanowią wobec tego istotę i podstawę oceny czy i w jakim stopniu Komitet jest w stanie poznać monitorowaną przez siebie rzeczywistość więzień. Narzędzia te służą bowiem ustalaniu faktów jakie miały miejsce w danej jednostce penitencjarnej, a jedynie fakty mogą być przedmiotem kontynuowanego dialogu CPT z władzami państwa w celu skutecznego zapobiegania torturom, niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu. Z efektywności na tym polu Komitet jest rozliczany na forum międzynarodowym.

W podsumowaniu wystąpienia wymienię także zagrożenia, jakie pojawiły się w praktyce lub mogłyby się pojawić w związku z realizacją swojej funkcji przez Komitet. Wniosek może być umiarkowanie pozytywny, iż najlepsze narzędzia badawcze, opracowywanie sposobów ich użycia i staranne działanie członków Komitetu oraz Sekretariatu nie zawsze wystarcza do dogłębnego i prawdziwego poznania badanej przez nich rzeczywistości. Co więcej, Komitet – z uwagi na realizację funkcji prewencyjnej i zasadę współpracy z państwem oraz zasadę poufności – może dysponować ograniczonymi metodami wpływu na władze publiczne, w rezultacie będąc zależnym od „dobrej woli” władz, co osłabia jego efektywność.

Możliwości badawcze Komitetu są uwarunkowane zarówno przez przepisy Konwencji jak i przez rzeczywistą realizację dwóch podstawowych zadań – wizytacji i bieżącego monitoringu. Są to następujące uwarunkowania:

1. Podstawowe zasady. Zasada współpracy oraz zasada poufności jako zasady wiodące, wytyczające możliwości badawcze Komitetu. Jest z nimi związany sposób dialogu prowadzonego przez CPT oraz władze publiczne.
2. Zakres mandatu Komitetu.
3. Gwarancje służące zapewnieniu odpowiedniego składu Komitetu i ich faktyczna realizacja, w tym także wymagania stawiane przyszłym członkom CPT.

Uwarunkowania częściowo pokrywają się z zagadnieniem wewnętrznej organizacji pracy Komitetu, o czym była mowa wcześniej.

Kolejnym obszarem moich badań są konkretne sposoby i narzędzia badawcze, jakimi posługuje się Komitet, w szczególności w trakcie wizytacji, gdzie bezpośrednio członkowie delegacji mogą poznawać monitorowaną rzeczywistość. Komitet korzysta z trzech rodzajów wizytacji, przy czym każda z nich służy trochę innym celom (choć celem wspólnym jest zawsze zbadanie warunków pozbawienia wolności), daje różne możliwości poznawania tego, co naprawdę dzieje się w zakładach karnych lub aresztach śledczych, jak również w jakim stopniu władze poważnie podchodzą do współpracy z CPT, w ramach której zobowiązują się do zapobiegania nieakceptowanym praktykom. Komitet przeprowadza wizytacje:

- okresowe (po zawiadomieniu państwa o terminie wizytacji),
- *ad hoc* („przypadkowe”, niespodziewane dla państwa),
- *follow-up* (pokontrolne, o których władze są zawiadamiane na 2 dni przed planowaną wizytacją).

Wizytacje są główną formą działań CPT. Dzięki nim Komitet realizuje swoją poznawczą i zapobiegawczą funkcję, a także nawiązuje współpracę i prowadzi bezpośredni dialog z władzami państwa¹⁴. W trakcie wizytacji członkowie delegacji mają możliwość zapoznania się z więzienną dokumentacją, mogą żądać dodatkowych informacji oraz komentarzy, rozmawiać bezpośrednio i na osobności z osobami pozbawionymi wolności. Ich bezpośrednia obecność rozszerza możliwość głębszego, bezpośredniego i szczegółowego, a w konsekwencji często prawdziwszego poznania badanej rzeczywistości.

Do najczęściej używanych narzędzi i metod poznania i jednocześnie ustalania faktów należą:

- bezpośrednie i osobiste spotkania delegacji z centralnymi i lokalnymi władzami państwa, zarówno na początku wizytacji jak i na końcu, podczas których następuje wymiana informacji, uwag, pierwszych spostrzeżeń;
- bezpośrednie i osobiste spotkania delegacji z innymi przedstawicielami życia społecznego zainteresowanych funkcją Komitetu (np. akademikami, praktykami prawa, organizacjami pozarządowymi), które mają

charakter zamknięty, a komunikacja jest jednostronna (ewentualnych informacji lub komentarzy udzielają tylko zaproszeni na spotkanie przedstawiciele i organizacje);

- bezpośrednia obserwacja warunków pozbawienia wolności panujących w konkretnej jednostce, przy czym niezwykle ważny jest mandat Komitet, który daje dostęp do wszystkich pomieszczeń w danej jednostce,

- rozmowy członków delegacji z personelem „zwykłym” i zarządzającym,

- rozmowy na osobności z więźniami oraz z „każdą osobą, która może dostarczyć istotnych informacji”¹⁵, do których można zaliczyć członków rodzin skazanych, inne osoby najbliższe, obrońców, dziennikarzy,

- przeglądanie wszelkiej dokumentacji związanej z pozbawieniem wolności; najczęściej jest to dokumentacja: medyczna, protokoły zastosowania środków przymusu, środków zabezpieczających, cel izolacyjnych, kar dyscyplinarnych; CPT bada te kwestie zwłaszcza pod kątem istniejących bądź nieistniejących gwarancji,

- kierowanie do władz publicznych pytań i wątpliwości, żądanie informacji lub komentarza,

- sygnalizowanie władzom państwa natychmiastowych spostrzeżeń na podstawie art. 8 §5 Konwencji, w taki sposób, aby władze mogły się ustosunkować,

- oględziny i pomiary cel (z uwzględnieniem kącika sanitarnego i w odniesieniu do przeludnienia panującego w danej jednostce) oraz innych pomieszczeń mieszkalnych i pól spacerowych,

- oględziny i pomiary pojazdów służących do transportu,

- oględziny i pomiary obrażeń ciała wykonane przez lekarzy – członków delegacji oraz odniesienie ich do zarzutów składanych przez więźniów jak również do ich dokumentacji medycznej,

- dokładny i precyzyjny opis stwierdzonych nieprawidłowości, obrażeń oraz innych przypadków niewłaściwego traktowania, jak również opis zdarzeń, które w ocenie Komitetu mają wpływ na rzeczywisty obraz sposobu traktowania więźniów i które często pokazują kontekst badanej sytuacji¹⁶.

Ponadto warto zauważyć, że głębszemu i kompleksowemu poznaniu rzeczywistości więziennej sprzyja fakt, że Komitet bada całość tej rzeczywistości, czyli jej wszelkie możliwe aspekty. Jest to uwarunkowane i jednocześnie zagwarantowane co najmniej dwoma rozwiązaniami przyjętymi w Konwencji:

- Po pierwsze, stawianymi przyszłym członkom Komitetu wymaganiami odnośnie ich kompetencji, odpowiedniego przygotowania do pełnienia funkcji, faktycznej gotowości i niezależności, jak również walorów moralnych – członkowie Komitetu wywodzą się spośród „osób o wysokich kwalifikacjach moralnych, znanych ze swej kompetencji w dziedzinie praw człowieka lub posiadających doświadczenie w dziedzinach objętych Konwencją” (art. 4 ust. 2). To rozwiązanie można nazwać gwarancją osobistą (podmiotową), jaką dają sami członkowie Komitetu z racji tego kim są i co sobą reprezentują.

- Po drugie, stworzeniem już w Drugim raporcie generalnym pewnego standardu dotyczącego postępowania z więźniami, który od tej pory miał być przedmiotem badania i formułowanych zaleceń; następnie zaś standard dotyczący poszczególnych aspektów życia w izolacji pozwolił na uformowanie pewnego schematu zagadnień leżących w polu zainteresowania Komitetu, ważnych ze względu na pełnioną funkcję i odzwierciedlonego w strukturze i opisie raportu z wizytacji¹⁷.

W tym miejscu warto poświęcić uwagę pojęciu „wszelkie aspekty badanej rzeczywistości”. Należy przez nie rozumieć: warunki materialne więzień, reżim, któremu więźniowie są poddani (możliwość edukacji, nauki zawodu, pracy, jak również kontakt ze światem zewnętrznym, stosowane kary dyscyplinarne), tortury i inne akty przemocy wobec więźniów (zarówno ze strony personelu jak i ze strony innych osadzonych), opiekę medyczną oraz inne kwestie leżące w mandacie CPT:

(a) Warunki materialne (bytowe), w kontekście których Komitet dość szczegółowo i wnikliwie bada jak realizowane są przez SW podstawowe potrzeby osadzonych (potrzeba przestrzeni życiowej, ilość i jakość żywienia, stan higieny i czystości, urządzenia sanitarne, stopień zniszczenia budynków, zużycia niezbędnych mebli i sprzętów). Nie jest bowiem tak, że

warunki materialne są mniej ważne lub pozostają bez wpływu na samopoczucie i kondycję psychiczną osadzonych. Brak odpowiedniej przestrzeni życiowej narusza bądź pozbawia prawa do prywatności, deprymująco wpływa na zdrowie fizyczne i psychiczne pozbawionych wolności powoduje stałe przebywanie w celi o słabym sztucznym oświetleniu, bez światła naturalnego z uwagi na to, że cela mieści się w piwnicy.

(b) Warunki związane z tzw. reżimem aktywności, czyli ofertą możliwych do realizacji działań, która jest przedstawiana osadzonym i modeluje swoistą jakość życia w więzieniu. Komitet obserwuje i analizuje:

- możliwość podjęcia przez osadzonego pracy odpłatnej/ nieodpłatnej, mającej określony cel i sens, jak również walor pracy rynkowej, której wykonywanie w więzieniu okaże się przydatną umiejętnością i doświadczeniem po wyjściu na wolność; możliwość kształcenia się zawodowego;

- ofertę zajęć edukacyjnych, rekreacyjnych, sportowych, a zwłaszcza możliwość spędzania czasu poza celą (jego ilość i jakość);

(c) Fizyczne maltretowanie (akty przemocy wobec więźniów)

(d) Opieka medyczna;

(e) Inne cechy badanej rzeczywistości leżące w mandacie CPT¹⁸:

- charakter i rodzaj kontaktu ze światem zewnętrznym (telefony, korespondencja, widzenia), a szczególnie kontakt i utrzymanie więzi z rodziną;

- atmosfera panująca w jednostce, która m.in. jest określona przez relacje między osadzonymi a personelem, postawą personelu do osadzonych i wykonywanej przez siebie pracy¹⁹, sposobem rekrutacji personelu, jego przygotowania i odpowiedniego przeszkolenia;

- obszar niosący największe ryzyko niehumanitarnego i poniżającego traktowania albo karania, czyli kwestie **dyscypliny i specjalnych środków zabezpieczających**, co obejmuje procedury stosowania kar dyscyplinarnych i ich faktyczne wykonanie (np. warunki celi izolacyjnej, jakość reżimu, któremu osadzeni są poddawani po umieszczeniu w celi, jednoczesne zastosowanie kilku środków lub kar);

- specyfika zastrzonych reżimów stosowanych wobec tzw. więźniów niebezpiecznych lub których zachowanie można określić jako „nieznośne”, „kłopotliwe”²⁰;

- mechanizm nadzoru penitencjarnego oraz inspekcji (wizytacji)²¹.

Z powyższego zestawienia widać, że badanie wszelkich aspektów implikuje szczegółowe badanie każdego możliwego do zidentyfikowania obszaru rzeczywistości penitencjarnej. Podejście to należy uznać za trafne i sprzyjające poznaniu prawdy o tej rzeczywistości, ponieważ pozwala na szczegółowe a jednocześnie kompleksowe spojrzenie na problemy, z którymi na co dzień borykają się osoby pozbawione wolności, a także ponieważ pozwala na identyfikację samego ryzyka niewłaściwego postępowania w stosunku do osób pozbawionych wolności i tym samym umożliwia zapobieganie takiemu traktowaniu.

Warto podkreślić, że standard takiej „uważności” i rzetelności w poznawaniu rzeczywistości więziennej, a więc standard stosowanej metodologii, został ukształtowany już na początku powstania Komitetu. Mogło to wynikać z kilku powodów. Zagwarantował to pierwszy skład CPT (charyzmatyczna osobowość i zaangażowanie pierwszego Prezydenta CPT, A. Cassesse), jak również towarzyszące powołaniu nowego organu nastroje i ideały, którym towarzyszyła inspiracja ideą J.J. Gautier, większa niż obecnie łatwość i sprawność działania zagwarantowana proporcjonalnością pracy do możliwości Komitetu (liczba państw i wynikająca stąd liczba wizytacji adekwatna do liczby członków Komitetu i pracowników Sekretariatu). Ponadto, jak było wspomniane, CPT sformułował własne standardy postępowania z osobami pozbawionymi wolności²². Pierwsi członkowie Komitetu już na samym początku zdecydowali, na co trzeba zwracać uwagę, z czego to wynika i co się z tym wiąże. Także kolejne Raporty Generalne w swojej części merytorycznej²³, która daje wyraz tego, do czego Komitet przywiązuje wagę, są istotne dla rzetelnego badania (przyglądania się i analizowania) rzeczywistości penitencjarnej.

Zagrożenia.

Mając na uwadze zakres, charakter stosowanych przez Komitet narzędzi i metod poznania, jak również stworzonych gwarancji i sprzyjających uwarunkowań, które w założeniu powinny poszerzać możliwości poznawcze CPT, nie można jednoznacznie stwierdzić, czy istotnie Komitet jest w stanie poznać prawdę o rzeczywistości więziennej, bez rozważenia zagrożeń, które mogą się pojawić w trakcie realizacji swojej funkcji, i które de facto wielokrotnie się pojawiały i były przedmiotem analizy. Jedną z istotnych rzeczy dla omawiania metodologii Komitetu (czyli jego zdolności poznawczej), wartą podkreślenia na samym początku jest fakt, że zagrożenia i napotkane trudności stały się podstawą oceny tej metodologii i wprowadzenia zmian, które miały ją ulepszyć. Potwierdza to tezę, że CPT jest ciałem dynamicznym, otwartym na stosowanie nowych metod, „czujnym”, co może świadczyć o jego rzeczywistej woli działania na rzecz zapobiegania niehumanitarnemu i poniżającemu traktowaniu a tym samym poprawie sytuacji osób pozbawionych wolności.

Spośród zagrożeń, które w części zostały już zidentyfikowane przez innych autorów, jak również przez członków Komitetu należy wymienić następujące:

1. „Niewłaściwy” skład delegacji: niewystarczająca liczba uczestników delegacji, brak wymaganego bądź oczekiwanego zróżnicowania ich doświadczeń i kompetencji, zwłaszcza brak specjalistów w określonych tematach.

2. Ograniczenia czasowe wizytacji w stosunku do zaplanowanej liczby wizytowanych jednostek, ich wielkości, nieprzewidzianych problemów (np. oczekiwanie na dostęp do jednostki, do pomieszczeń, potrzeba przeprowadzenia większej liczby rozmów z osadzonymi).

3. Uzależnienie ilości i jakości posiadanych przez Komitet (delegację) informacji i wiedzy o badanej rzeczywistości od udziału i szczerego zaangażowania władz państwa (udzielonych wyjaśnień, komentarzy, dostarczenia informacji).

4. Uzależnienie ilości i jakości posiadanych przez Komitet (delegację) informacji i wiedzy o badanej rzeczywistości od aktywności innych źródeł informacji, np. organizacji pozarządowych lub osób indywidualnych²⁴.

5. Mało efektywny przebieg faktycznej współpracy CPT z władzami państwa, której niezbędnymi elementami jest: przesłanie przez władze państwa pełnego wykazu miejsc, w których znajdują się osoby pozbawione wolności, jak również uaktualnianie tego wykazu, zagwarantowanie dostępu do wizytowanych miejsc pozbawienia wolności i pomieszczeń wewnątrz wizytowanych jednostek, udostępnienie dokumentacji i niezbędnych do wykonywania przez Komitet swojej funkcji informacji, odpowiedzi władz na raporty z wizytacji, w tym nadsyłanie komentarzy, wyjaśnieni i innych informacji, wymaganych przez Komitet²⁵.

Współpraca obejmuje szereg obowiązków ciążyących na władzach centralnych, jak również lokalnych. Głównymi obowiązkami po stronie CPT jest poszanowanie prawa krajowego, co nie może jednak ograniczać działań CPT²⁶ oraz respektowanie zasady poufności.

Po stronie władz publicznych danego państwa leży obowiązek:

- Przygotowania się do przyjęcia delegacji.
- Umożliwienie nieograniczonego dostępu do wizytowanych jednostek, ich pomieszczeń oraz przedmiotowej dokumentacji.

- Trudności w realizacji przez państwo zaleceń Komitetu sformułowanych w raporcie z wizytacji, natury zarówno obiektywnej (np. trudna sytuacja ekonomiczna w państwie i niski poziom życia w społeczeństwie), jak i wynikających z braku woli władz publicznych do współdziałania w celu poprawienia sytuacji osób pozbawionych wolności²⁷.

1. „Słaba” jakość i częstotliwość dialogu prowadzonego przez Komitet z władzami państwa. Gwarancją obydwu z wymienionych właściwości jest stałe funkcjonowanie Sekretariatu, co wiąże się ze „stałą obecnością i pamięcią instytucjonalną” Sekretariatu²⁸, niezmiennością jego pracowników, jak również z bieżącym monitoringiem obszarów leżących w polu zainteresowania Komitetu. Przy czym warto podkreślić, że jedną z zasad prowadzonego dialogu jest zasada poufności, z której państwa, załóżmy – w miarę upływu czasu i wzrostu zaufania do CPT – poniekąd zrezygnowały.

2. Brak zaznajomienia osadzonych z rolą i funkcją CPT, możliwością rozmowy na osobności z członkami delegacji oraz niechęć więźniów do odbywania tego typu rozmów²⁹.

Konkluzje.

Na koniec warto jeszcze raz podkreślić, że zakres i charakter poznania rzeczywistości wizytowanych przez Komitet więzień jest wyznaczony przez:

- określony cel jakim jest zapobieganie torturom i niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu,
- zasadę współpracy (w świetle której CPT ani nie potępia państwa za ustalone w wizytowanym więzieniu nieprawidłowości, ani nie stwierdza naruszeń prawa),
- specyficzny język dyplomacji, którym posługuje się Komitet dążąc do efektywnego dialogu i konsensusu z władzami państwa.

Poznanie, kształtowane w trakcie nawiązanej współpracy, ma pierwszorzędne znaczenie, ale nie jest konieczne, by działać na rzecz poprawienia sytuacji więźniów. Poznanie zależy bowiem w równej mierze od woli państwa – od tego, czy pozwoli zbadać stosowane przez siebie praktyki przez umożliwienie dostępu, dostarczenie wystarczających informacji, udzielenie stosownych wyjaśnień i komentarzy.

Poznanie przez Komitet więziennej rzeczywistości jest niezbędne, aby znaleźć punkt zaczepienia i sformułować prawidłową ocenę. Ocena ta daje podstawę sprecyzowania zaleceń i oddziaływania w konkretny sposób na wybrany fragment rzeczywistości. Państwo może przecież zaniechać wyjaśnień, a jednocześnie ustosunkować się do opinii CPT proponując zmianę nieakceptowanych praktyk lub niestandardowych rozwiązań.

Poznanie, pomimo że jest istotne – w trakcie dialogu, negocjowanych argumentów, wyważania dóbr i interesów – musi być podporządkowane dążeniu do osiągnięcia rzeczywistych i materialnych skutków: wycofanie z użycia zbyt małej celi, zaniechanie stosowania wydłużonych okresów odosobnienia, wzbogacenie programów zajęciowych dla więźniów skazanych

na dożywocie, odgrodzenie kącia sanitarnego od reszty pomieszczenia mieszkalnego.

1 Z raportów okresowych wynika bowiem, że właściwie każda wizytowana przez delegację CPT jednostka charakteryzuje się inną atmosferą, inną postawą personelu, ofertą zajęć dla więźniów itd.

2 Wewnętrzną organizację pracy określa Statut Komitetu, który jest upubliczniony. Większość dokumentów regulujących działanie Komitetu i funkcjonowanie Biura ma jednak charakter poufny.

3 Wizytacje Komitetu obejmują wszelkie kwestie związane z ich planowaniem, organizacyjnym i merytorycznym przygotowaniem delegacji (zbieranie informacji, kompozycja składu delegacji), rodzaje wizytacji (okresowe, *ad hoc* i *follow-up*), przebieg samej wizytacji, pisanie raportu z wizytacji, ze szczególnym uwzględnieniem formułowanych zaleceń i kontroli ich wykonania.

4 Raporty Generalne są publikowane na stronie internetowej: <http://www.cpt.coe.int>.

5 Są to przede wszystkim wizytacje, w tym okresowe, *ad hoc* i *follow-up*, a w kontekście efektywności zwłaszcza dwa ostatnio wymienione rodzaje wizytacji o charakterze kontrolnym, zwracanie się do władz o komentarz lub udzielenie informacji, prowadzony z władzami dialog, w celu nie tylko rozliczenia państwa z realizacji zaleceń, ale także w celu zrozumienia na ile konkretne warunki pozbawienia wolności dominujące w określonym państwie przystają do standardów, czy są negocjowalne, i jak wobec tego warto kształtować standardy. Inne środki, a których może skorzystać CPT to oczywiście natychmiastowe obserwacje z art. 8 §5 Konwencji, listy Prezydenta Komitetu, a w końcu wydawanie mniej lub bardziej konkretnych zaleceń w związku z zaobserwowanym stanem faktycznym.

6 Dialog zawiązuje się po przesłaniu przez Komitet pierwszego raportu z pierwszej wizytacji okresowej, na który państwo ma obowiązek odpowiedzieć. W ciągu 6 miesięcy od jego otrzymania władze publiczne sporządzają pierwszą odpowiedź, w której ustosunkowują się i wyrażają opinię co do zaleceń (**interim report**); po 12 miesiącach, władze sporządzają **follow-up report** dotyczący środków podjętych w celu realizacji tych zaleceń. Dialog

jest istotny i konieczny dla efektywnego działania systemu wizytacji. Komitet wielokrotnie to powtarzał wskazując, że zbyt długie przerwy między wizytacjami w danym państwie zaprzepaszczają możliwe rezultaty wpływu (Piąty Raport Generalny, § 23).

7 „Z zachowaniem określonych w artykule 11 reguł poufności, Komitet corocznie przedkłada Komitetowi Ministrów ogólne sprawozdanie ze swej działalności, które jest przekazywane Zgromadzeniu Konsultacyjnemu oraz każdemu Państwu nie będącemu członkiem Rady Europy, które jest stroną Konwencji, a także podlega publikacji”.

8 Można je znaleźć w dokumentach Komitetu na stronie: <http://www.cpt.coe.int>.

9 Ze względu na wzrastającą liczbę członków Komitetu (związaną ze wzrastającą liczbą państw-stron Konwencji), podzielił się on na sub-komitety, zgodnie z kryterium geograficznym. W praktyce usprawniło to pracę Komitetu np. w zakresie czasu poświęcanego na przygotowanie wizytacji, a następnie opracowanie raportu. Dotychczas robił to cały skład Komitetu na sesji plenarnej. Pochłaniające czas wspólne sesje CPT i przedłużające się dyskusje nad szczegółami raportu mogły odwracać uwagę Komitetu od rzeczy ważnych, od wymogu formułowania konkretnych zaleceń, zaciemniać obraz zdarzeń zarejestrowanych podczas wizytacji i przenosić je w sferę abstrakcji. Z wypowiedzi dwóch członków Komitetu wynika, że dyskusje takie były bezowocne i w efekcie sprowadzały się do zabiegów stylistycznych.

10 W tym ostatnim wypadku chodzi o zagwarantowanie, że wśród członków delegacji znajdzie się osoba posiadająca odpowiednie przygotowanie zawodowe jak również doświadczenie w tym zakresie oraz doświadczenie w pracy w CPT. To ostatnie kryterium pozwala dzielić członków Komitetu na tych, którzy są nowi oraz tych z dużym stażem. Dotychczas Komitet dbał o to, aby delegacja składała się zarówno z jednych osób jak i drugich.

11 Ta nowa gwarancja może mieć szczególne znaczenie w stosunku do członków pochodzących z krajów byłego bloku socjalistycznego ze względu na fasadowe podejście władzy tychże państw do praw i wolności człowieka. Pozbawienie wolności nadal jest tam jedną z głównych metod wykonywania i wzmacniania władzy. Jednocześnie nowa regulacja zapewnia udział

organizacji pozarządowych w wyborze członków do Komitetu oraz w kontroli jego zaleceń.

12 Ref.: CPT/Inf/C (93) 17, podpisany w Strasburgu w dniu 4.XI.1993 r. Wszedł w życie 1.03.2002 r.

13 W żaden sposób nie jest to zjawisko negatywne. Wręcz przeciwnie, niezwykle jest to, że prawa społeczne, ekonomiczne, kulturalne, które w systemie praw człowieka są tzw. prawami miękkimi, czyli zależnymi od kondycji państwa, w wyniku stworzenia pewnych sztańców przez CPT i pilnowania, aby były respektowane, nabrały bardziej znaczącego charakteru. Kondycja ekonomiczna czy gospodarcza państwa wpływa tylko na zakres i harmonogram podejmowanych starań w celu polepszenia sytuacji osób pozbawionych wolności, a nie na zobowiązanie władz do wprowadzenia faktycznych zmian w systemie penitencjarnym.

14 „Celem Komitetu jest wzmocnienie ochrony osób pozbawionych wolności przed torturami oraz niehumanicznym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem. Komitet stara się osiągnąć ten cel poprzez wizytacje w miejscach przebywania osób pozbawionych wolności oraz nawiązywanie „stałego dialogu” z Państwami, w oparciu o sprawozdania Komitetu i odpowiedzi Państw”, fr. Dokumentu CPT/Inf/E (2002) 3, s. 5.

15 Wyjaśnienie do art. 8 ust. 4 Konwencji mówi: „Odnosząc się do osób, z którymi może komunikować się Komitet, twórcy Konwencji mieli w szczególności na myśli rodzinę, prawników, lekarzy i personel opiekujący się osobą pozbawioną wolności. Jednak żadna osoba nie może być zobowiązana do kontaktowania się z Komitetem”.

16 Dokładny i konkretny opis zrobiony w formie notatek na miejscu, niejako „na gorąco” jest bardzo istotny, ponieważ po pierwsze, pozwala na przywołanie w pamięci zaobserwowanych naruszeń, po drugie, ponieważ raport z wizytacji pisze i redaguje Sekretariat, daje on możliwość właściwego odczytania tego, co zostało przez członka delegacji zobaczone i stwierdzone, a w konsekwencji daje obraz ogólnej sytuacji, jaka panuje w danej jednostce i pozwala na uogólnienie oraz ujęcie problemu jako pewnego zjawiska. Pomimo tego, to jest tendencja do uogólniania, aby badać i opisać zjawisko (a nie napotkany incydentalny, pojedynczy przypadek naruszenia) w raportach można

znaleźć opisy właśnie nawet takich pojedynczych przypadków naruszeń, np. pobicie więźnia. Komitet wyraźnie wówczas wskazuje, że generalnie obserwowana sytuacja była dobra, niemniej jednak zdarzyło się to i to. Komitet wyraźnie podkreśla, że nie zajmuje się interwencjami w indywidualnych przypadkach. Niemniej jednak praktyka (raporty) pokazuje, że chętnie z nich korzysta, aby dokonać pełniejszych ustaleń, aby „sprowokować” władze do wypowiedzi, wyjaśnień i dialogu. To, że Komitet nie może zajmować się indywidualnymi przypadkami i działać na rzecz poprawy sytuacji jednej osoby (np. osadzonego bezprawnie umieszczonego w celi izolacyjnej), nie oznacza, że nie ma on narzędzi, aby poznać o co chodzi.

17 Ze wstępnej analizy raportów z wizytacji wynika, że problemy, które pojawiają się jako nowe są usytuowane w „innych kwestiach leżących w zainteresowaniu Komitetu”. Kolejnymi Sprawozdaniami Ogólnymi, w których Komitet szerzej zajął się omówieniem problematyki uwięzienia były sprawozdania z 1996 r. (7 Sprawozdanie Ogólne) i 2001 r. (11 Sprawozdanie Ogólne). Tym samym w miarę upływu czasu i rozwoju Komitetu pierwotnie sformułowane standardy zostały uzupełnione i wzbogacone.

18 Przykładowo wśród nowych – nie zawsze pojawiających się – kwestiach warto wymienić: szkolenia dla funkcjonariuszy i transport więźniów. Właściwie w każdym raporcie z wizytacji okresowej pojawia się albo nowa, rzadko badana kwestia albo taka, która odstaje niejako od głównego szablonu. Na podstawie samych raportów trudno jednak ocenić czy wynika to z ogólnych zasad rzetelnego działania CPT, praktyki wnikania w każdy aspekt, odpowiedniego przygotowania członków Komitetu, czy z ich indywidualnych predyspozycji, osobistej pasji i zaangażowania, wrażliwości. Można w tym przypadku badać czy szczegółowość opisu pewnych kwestii jest związana z tożsamym składem delegacji. Wówczas można by przypuszczać, że istotnie, to konkretni członkowie Komitetu są niejako najlepszymi narzędziami poznawczymi rzeczywistości wizytowanych więzień.

19 Komitet wyraźnie stawia w tej kwestii wysokie oczekiwania, ale nie bez zasadnie. Tłumaczy, że „zasadniczym elementem humanitarnego systemu penitencjarnego będzie zawsze odpowiednio zwerbowany i przeszkolony personel więzienny, który potrafi przyjąć odpowiednie nastawienie w

kontaktach z osadzonymi i traktować swój zawód bardziej jako **powołanie**, niż tylko pracę. Budowanie pozytywnych relacji z osadzonymi powinno stanowić główny element tego powołania” (Fragment Jedenastego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (2001) 16, §26).

20 Specjalne reżimy (obostrzony, specjalnego zabezpieczenia albo odosobnienia) są wyodrębnionym zagadnieniem w raportach z wizytacji. Komitet z uwagą śledzi i opisuje warunki życia umieszczonych w tych reżimach więźniów odwołując się do podstawowych standardów, co oznacza, że szczególne dla tych reżimów postępowanie z osobą nie powinno rzutować na podstawowe kwestie, które są tożsame ze standardami stosowanymi do reżimów zwykłych. Dążąc do poznania rzeczywistości tych reżimów Komitet stosuje właściwie te same narzędzia i metody badawcze jak przy badaniu reżimów zwykłych, a mandat umożliwia wchodzenie w bezpośredni kontakt z osadzonymi także z tej kategorii. Z większą wnikliwością Komitet bada podstawy umieszczenia więźnia w specjalnym reżimie, procedurę weryfikacji pierwotnej decyzji, ilość i charakter nałożonych ograniczeń.

21 „Komitet przywiązuje szczególną uwagę do regularnych wizytacji w zakładach karnych przez niezależne organy (np. radę inspekcyjną lub sędziego penitencjarnego), które mają uprawnienia do przyjmowania skarg od osadzonych (i podejmowania odpowiednich działań w razie potrzeby), a także wizytowania pomieszczeń w zakładzie karnym. Tego typu organy mogą odegrać ważną rolę między innymi w łagodzeniu konfliktów, do których może dojść pomiędzy władzami zakładu karnego a określonym osadzonym lub ogółem osadzonych” (§ 54, Drugie Sprawozdanie Generalne, CPT/Inf (92) 3).

22 Drugie Sprawozdanie Generalne CPT/Inf (92) 3, Siódme CPT/Inf (97) 10 i Jedenaste CPT/Inf (2001) 16).

23 Tzw. „Substantive sections” zawarte w corocznych Sprawozdaniach Generalnych.

24 W tym kontekście należy podkreślić, że bieżący monitoring wykonuje Sekretariat i jego praca jest oceniana oraz usprawniania. Może on przyjmować nadsyłane raporty, informacje, skargi, ale ze względu na zasadę poufności jest to komunikacja jednostronna. Sekretariat ani Komitet nie może bowiem udzielić żadnych informacji które posiada, ani zwracać się do

wymienionych wcześniej podmiotów z prośbą o nadesłanie większej ilości informacji. Można przypuszczać, że ogranicza to możliwości rzeczywistego (analogicznie jak z władzami państwa – w drodze dialogu) poznawania obszarów leżących w polu zainteresowania Komitetu.

25 Memorandum wyjaśniające tłumaczy, że „zasada współpracy stosuje się do wszystkich etapów działalności Komitetu. Zasada ta ma bezpośredni związek z kilkoma innymi postanowieniami Konwencji, np. art. 2, art. 8, art. 9 i art. 10” (§34). Przepis art. 3 zawiera ogólne postanowienie dotyczące współpracy. Np. biorąc pod uwagę zasadę współpracy wyrażoną w art. 3, Komitet powinien dać Państwu odpowiednią ilość czasu, tak by mogło ono podjąć niezbędne kroki w celu zapewnienia jak największej skuteczności wizytacji, w duchu współpracy Komitet przekazuje niezbędne szczegóły zainteresowanemu Państwu zanim rozpocznie się wizytacja, dążenie do porozumienia w zakresie sposobów umożliwiających Komitetowi szybkie i skuteczne wypełnianie jego funkcji. Zasada współpracy powinna stanowić podstawową zasadę stosowania Konwencji. Współpraca dotyczy wzmacniania ochrony osób pozbawionych wolności. zastanawiające jest czy zasada współpracy obejmuje także obowiązek wypełnianie przez państwo zaleceń, zważywszy na art. 10 ust. 2, który wyodrębnia dwie podstawy sankcji publicznego oświadczenia. Są to: uchylenie się od współpracy lub odmowa poprawy sytuacji zgodnie z zaleceniami Komitetu.

26 Np. korzystając z prawa dostępu do informacji Komitet musi „uwzględnić obowiązujące przepisy prawa krajowego oraz etyki zawodowej”. Władze krajowe mogą ustanawiać pewne warunki w zakresie udostępniania informacji; nie mogą jednak odmówić dostępu do żądanych informacji lub też zaoferować dostęp na warunkach, które równają się odmowie. Priorytetem jest cel działalności Komitetu, tj. zapobieganie złemu traktowaniu.

27 Ponadto, państwo na mocy Konwencji jest zobowiązane do nadsyłania kompletnych informacji lub komentarzy, których żąda CPT, lub do wyrażenia swojego stanowiska w innej formie. Wyjaśnienia dawane przez władze i dotyczące zaobserwowanego przez delegację stanu faktycznego, pozwalają CPT zgromadzić niezbędną wiedzę o badanej rzeczywistości, która w trakcie kilkudniowej wizytacji może być poznana jedynie fragmentarycznie.

Dzięki nadsyłanym przez władze informacjom, Komitet ma okazję uwzględnienia także „argumentów” strony rządowej dotyczących badanego problemu, jego przyczyn i realnych możliwości podejmowania przez władze środków zaradczych. Źródła informacji są różnorodne a przez to istotne dla procesu badawczego. Oprócz przedstawicieli władz publicznych, są to np. organizacje pozarządowe, podmioty indywidualne (więźniowie, ich najbliżsi, adwokaci), a także prasa, telewizja. Za wyjątkiem rządu, komunikacja odbywa się tylko w jedną stronę – Sekretariat Komitetu gromadzi nadsyłane informacje. Nie może jednak prosić o ich uzupełnienie, weryfikację, doprecyzowanie. Nie może współpracować z NGO'sami ze względu na zasadę poufności. Wprowadza to realne zagrożenie nie tylko dla samego procesu poznawczego, w wyniku którego m.in. później powstają standardy, ale dla realizacji prewencyjnej funkcji Komitetu.

28 W praktyce członkowie Sekretariatu redagują projekty raportów, na podstawie notatek członków delegacji, ale też i własnych spostrzeżeń. Ich praca to znacznie więcej niż tylko składanie fragmentów, tym bardziej, że to Sekretariat wykonuje stały i bieżący monitoring i posiada tzw. "pamięć instytucjonalną", także w zakresie standardów CPT. Sekretariat jest organem stałym, przez cały czas wykonuje swoją funkcję w Strasburgu, trzymając niejako "rękę na pulsie" a także dbając o zgodność raportów i innych dokumentów (potencjalnie) publicznych ze standardami CPT. Jest też **grupa robocza (stała) CPT do spraw standardów**, która stale aktualizuje "Księgę źródeł" (tzw. Source Book) jako dokument wewnętrzny na użytek członków Komitetu oraz Sekretariatu, pomocny przy redagowaniu nowych raportów. Również tutaj rola Sekretariatu jest istotna. Różnica polega na tym, że członkowie Komitetu przychodzą i odchodzą (są wybierani na 4-letnie kadencje, przedłużane najwyżej dwa razy, co daje 12 lat), a Sekretariat trwa na miejscu, regularnie gromadzi informacje, śledzi i monitoruje zmiany, posiada „nie wybiórczą” wiedzę o charakterze i szczegółowych rozwiązaniach badanych przez Komitet rozwiązań i systemów. Nowi członkowie Komitetu potrzebują czasu na wdrożenie się w nie tylko w specyfikę działania CPT, ale w zgromadzone informacje na temat miejsc pozbawienia wolności we wszystkich państwach – Stronach Konwencji; doświadczeni członkowie przed

każdą kolejną delegacją muszą odnawiać informacje. Sekretariat jest niezmienny.

29 W swoich raportach z wizytacji CPT nie podaje konkretnej liczby osób, z którymi rozmawiali członkowie delegacji, co być może wynika z faktu, że liczba tych osób nie jest w żaden sposób reprezentatywna. Jednakże rolą Komitetu a później Sekretariatu jest zebranie takich informacji, których nawet niewielka ilość bądź mała liczba więźniów, z którymi odbyto rozmowę, pozwala na wyciągnięcie pewnych wniosków odnośnie ogólnego obrazu sytuacji osób pozbawionych wolności. W większości raportów pojawia się informacja na temat tego, że delegacja Komitetu rozmawiała z więźniami. Do wyjątków będzie należeć sytuacja, kiedy w żadnym fragmencie raportu nie wspomina się o tym.